
REGERINGSKANSLIET

2016-01-18

Socialdepartementet

Folkhälso- sjukvårds- och idrottsminister
Gabriel Wikström

*Enheten för folkhälsa och sjukvård
ämnessakkunnig/Nationell samordnare för en positiv
supporterkultur och mot våld i idrottssammanhang
Agneta Blom*

**Slutrapport från uppdraget med nationell samordning för att främja en
positiv supporterkultur och motverka idrottsrelaterad brottslighet 2015**

Till statsrådet Gabriel Wikström

Folkhälso-, sjukvårds- och idrottsministern Gabriel Wikström beslutade den 30 januari 2015 att uppdra till ämnessakkunnige Agneta Blom att under kalenderåret 2015 verka som nationell samordnare för att stärka den positiva supporterulturen och motverka idrottsrelaterad brottslighet.

Den nationella samordnaren överlämnar härmed slutrapport om arbetets innehåll och genomförande samt slutsatser och rekommendationer som kan tas i beaktande för fortsatt arbete med positiv supporterkultur och mot idrottsrelaterad brottslighet. Till slutrapporten fogas en bilaga författad av ämnessakkunnig Anders Almgren, vars syfte är framför allt att ge inspiration och idéuppslag till det fortsatta arbetet med den positiva supporterulturen inom svensk fotboll. Uppdraget är härmed slutfört.

Stockholm den 18 januari 2016

Agneta Blom

Innehållsförteckning

Uppdragets innehåll	5
Tidigare arbete	5
Rapportens utformning	6
Förkortningar som används.....	7
Den nationella strategins framväxt och innehåll.....	7
Uppdragets genomförande	8
Den nationella samordnarens stöd till parterna kring den nationella strategin.....	8
Relation till idrotternas supportrar	8
Regionala upptaktsträffar.....	9
Kontinuerlig nationell samordning	10
Deltagande i säkerhetskonferenser och vid matchevenemang.....	11
Alkoholprevention vid idrottsarenor.....	11
Pyroteknik	12
Status i utvecklingen av arbetet med den nationella strategin hos parterna	14
Bandy	14
Fotbollen.....	14
Hockeyn.....	15
Polisen.....	15
Forskningsprojektet Enable	17
Slutsatser, analys och rekommendationer	17
Samordning av det fortsatta arbetet	17
Evenemangssäkerhet	19
Idrottsrelaterat våld och brottslighet som samhällskris	20
Gemensam lägesbild helt central för att parter ska kunna åtgärda en kris.....	20
Legal och illegal pyroteknik vid idrottsevenemang.....	21
Grov brottslighet och våld.....	24
Att se problemen med våld och destruktiva beteenden i supporterkulturen som de är	25
Riksidrottsförbundet och satsningar på positiv supporterkultur	27
Maskulina normer, idrott, supporterskap och våld.....	28

Aktivt arbete med normer främjar en positiv supporterkultur.....	29
Våldet är inte en isolerad del av supporterkulturen	30
Det går att göra skillnad.....	30
Polisen och maskulina normer	31
Förändrade normer - förslag	32

Uppdragets innehåll

I uppdraget som nationell samordnare 2015 har ingått att stödja genomförandet av de åtgärder som följer av den nationella strategin som Svenska fotbollförbundet, Svensk Elitfotboll, Svenska Hockeyligan, Svenska Ishockeyförbundet, Svenska Bandyförbundet och Polisen undertecknade i juni 2014 (nedan benämnda som ”parterna”). Syftet med strategin är att stärka samverkan för att minska otrygghet, brott och ordningsstörningar i samband med idrottsevenemang och uppnå visionen om att idrottsevenemang blir välkomnande, trygga, säkra och stämningsfulla för alla. Ansvar för strategins genomförande ligger på parterna var för sig och i samverkan. I samordnarens uppdrag har ingått att stimulera samverkan och bistå myndigheter, idrottsorganisationer, arrangörer och andra relevanta aktörer så att genomförandet av strategin blir så effektivt som möjligt. Samordnarens uppdrag har varit att stödja parterna i att utveckla ett hållbart samarbete på nationell, regional och lokal nivå.

Samordnaren har utöver det även haft i uppdrag att stödja och följa andra berörda aktörer i deras arbete med frågor som ligger utanför ramen för den nationella strategin, men som är kopplade till arbetet för en positiv supporterkultur och motverkandet av idrottsrelaterad brottslighet.

Samordningsuppdraget har operationaliserats på ett sätt som i princip kan sammanfattas i följande punkter:

- Processorienterat fokus – stött och främjat genomförandet av den nationella strategin.
- Varit brygga mellan parterna.
- Försökt bidra till att processen varit konstruktiv och gått framåt.
- Främjat att arbetet fokuserats på de mest angelägna frågorna.
- Mäklade kontakter.

Det innebär att jag som nationell samordnare själv inte tagit över något ansvar från parterna kring den nationella strategin utan helt inriktat arbetet på att vara en stödfunktion till dem.

Tidigare arbete

Mitt uppdrag följer på ett arbete som tre personer haft ansvar för innan mig. I mars 2011 utsågs dåvarande landshövdingen i Stockholms län Per Unckel av regeringen till nationell samordnare för att motverka våld och andra brott i samband med stora idrottsevenemang i Sverige. I uppdraget ingick att löpande lämna förslag på hur matcher och andra evenemang kan göras trygga och trivsamma för besökare, deltagare och funktionärer. På hösten samma år avled Per Unckel, och ersattes på uppdraget som nationell samordnare av tidigare rikspolischefen Björn Eriksson. Under hans ledning utvecklades uppdraget till att inte bara handla om att

löpande lämna förslag på åtgärder. Eriksson genomförde ett omfattande utredningsarbete som publicerades i två betänkanden, SOU 2012:23 ”Mindre våld för pengarna” och SOU 2013:19 ”Mer glädje för pengarna”. I betänkandena gjordes en grundlig belysning av problemet med våld och kriminalitet inom idrotten med referens även till internationella erfarenheter. Fyra skarpa förslag till nya eller ändrade lagar presenterades:

- Slopande av klubbarnas betalningsansvar för polisinsatser i samband med idrottsevenemang (genomfördes redan under utredningens gång).
- Skärpning av bestämmelserna om tillträdesförbud till idrottsevenemang – möjlighet till längre avstängning från högst 1 till högst 3 år.
- Upprättande av ett register över dem som har tillträdesförbud.
- Införande av lag om maskeringsförbud vid idrottsevenemang.

De tre först nämnda förslagen är idag genomförda. Maskeringsförbudet är utrett och ett lagförslag befinner sig under beredning i Regeringskansliet.

Efter Björn Eriksson utsåg regeringen i september 2013 dåvarande landshövdingen i Örebro län Rose-Marie Frebran till ny nationell samordnare för att biträda Kulturdepartementet, där ansvaret för idrottsfrågorna då låg, i arbetet med att stärka den positiva supporterkulturen och motverka våld och brottslighet i idrottsammanhang. Hon skulle verka för ökat förtroende och samverkan mellan berörda myndigheter och organisationer på central, regional och lokal nivå och stärka den kontinuerliga dialogen mellan aktörerna. Hon skulle följa och följa upp de centrala aktörernas arbete på området, de pågående utredningar som är relevanta för uppdraget och de betänkanden som Björn Eriksson lämnat. Inte heller i Frebrans uppdrag låg att göra nya utredningar och komma med fler förslag. Hon avrapporterade sitt uppdrag till den då nytillträdde idrottsministern i Socialdepartementet, i januari 2015.

Rapportens utformning

Mitt uppdrag har, som jag redan beskrivit, att stödja och följa en process som följer av redan tidigare gjorda utredningar, överenskommelser och fattade beslut. Jag har inte haft i uppdrag att utreda någon fråga vidare eller komma med nya förslag till beslut.

Rapporten är uppdelad i två delar. I den första delen redogör jag för uppdragets genomförande. Jag ger en översikt över vad jag arbetat med

under året, vilka prioriteringar jag funnit nödvändiga samt vilka huvudsakliga resultat jag nått.

I den andra delen resonerar jag kring några slutsatser jag drar efter mina erfarenheter av arbetet med supporterkultur och idrottsrelaterad brottslighet. Jag analyserar några frågor lite djupare och ger också mina rekommendationer för det fortsatta arbete för en positiv supporterkultur och mot idrottsrelaterad brottslighet som de parter som berörs har att driva.

Förkortningar som används

FOI, Totalförsvarets forskningsinstitut

MSB, Myndigheten för samhällsskydd och beredskap

SBF, Svenska Bandyförbundet

SEF, Föreningen Svensk Elitfotboll

SFSU, Svenska Fotbollssupporterunionen

SHL, Svenska Hockeyligan

SIF, Svenska Ishockeyförbundet

SLO, Supporter Liaison Officer

SvFF, Svenska Fotbollförbundet

Den nationella strategins framväxt och innehåll

Den nationella strategin för att minska trygghet, brott och ordningsstörningar i samband med idrottsevenemang tillkom på initiativ av dåvarande Rikspolisstyrelsens Samverkansråd mot idrottsrelaterad brottslighet, som bestod av representanter för Rikspolisstyrelsen, Åklagarmyndigheten, Svenska Fotbollförbundet, Svensk Elitfotboll, Svenska Ishockeyförbundet, Svenska Hockeyligan och Polismyndigheterna i Stockholm, Västra Götaland och Skåne. Strategin syftar till att öka samverkan och samarbetet mellan alla aktörer i ett idrottsevenemang med målsättningen att uppnå visionen om att evenemangen blir välkomnande, trygga, säkra och stämningsfulla för alla. Strategin har tagits fram av en särskild arbetsgrupp med representanter från Rikspolisstyrelsen, Polismyndigheterna i Stockholm, Västra Götaland, Skåne och Östergötland, Svenska Fotbollförbundet, Svensk Elitfotboll, Svenska Ishockeyförbundet, Svenska Hockeyligan och Svenska Bandyförbundet. Den består av två dokument, ett kortare där själva strategin beskrivs och ett längre som utgör en handledning som syftar till att skapa kontinuerlig och strukturerad samverkan mellan parterna. Den ger en fördjupning av åtgärderna i strategin och ska användas för parternas planering av arbete och evenemang. Strategi och handledning finns tillgängliga på Polisens hemsida

[\(<https://polisen.se/Aktuellt/Rapporter-och->](https://polisen.se/Aktuellt/Rapporter-och-)

[publikationer/Strategier/Nationellt/Nationell-strategi-i-samband-med-idrottsevenemng/](#)).

Uppdragets genomförande

Den nationella samordnarens stöd till parterna kring den nationella strategin

Parterna kring den nationella strategin för att minska otrygghet, brott och ordningsstörningar i samband med idrottsevenemang enades om att börja arbetet med följande åtgärder:

- samverka mellan parterna kring kommunikation runt evenemangen.
- medveten hållning kring alkohol och droger i samband med evenemang.
- motverka illegal pyroteknik.

Beträffande frågan om illegal pyroteknik har Svenska Fotbollförbundet och Svensk Elitfotboll reserverat sig mot den handlingsplan som följer av strategin och utformat ett eget alternativ. Motiveringen till det var att fotbollen behöver ändra i sina egna regelverk för att kunna gå fram i den takt som planen i den nationella strategin medger. Jag har i mitt arbete förhållit mig neutral kring takten i pyroteknikstrategin men utgått från den gemensamma viljan om arbetets riktning: att motverka förekomsten av illegal pyroteknik vid idrottsevenemang.

Relation till idrotternas supportrar

I arbetsgruppen som utformade den nationella strategin fanns ingen representation från organiserade supportrar till de idrotter som är berörda. Ansvar för att inkludera supportrarnas perspektiv på frågor som berörts, har istället vilat på företrädarna för respektive idrott. Med tanke på att mitt mandat som nationell samordnare varit tidsbegränsat, har det varit angeläget att inte komma in som en kortsiktig mellanhand i detta sammanhang, så ordningen har enligt min mening varit helt riktig. I bandyn och hockeyn är supportrarna enbart organiserade med klubbidentitet, medan fotbollen därutöver har en supporterorganisation, Svenska Fotbollssupporterunionen (SFSU), som företräder supportrar utifrån en fotbollssupporteridentitet som går utöver identiteten knuten till en viss klubb. Fotbollens centrala företrädare har under arbetets gång lagt avsevärd tid på att föra dialog med företrädare för supportrar genom SFSU. De framhöll också tidigt att det var så de ville att dialogen med supportrarna skulle fungera.

Jag har trots det under året haft kontakter med företrädare för SFSU och vid ett tillfälle under våren deltagit vid ett möte med styrelsen. Vid det tillfället diskuterade vi möjligheten att tillsammans ordna ett seminarium i anslutning till SFSUs årskonferens, som skulle kunna ha finansierats om det behövdes resurser. De åtog sig att återkomma med förslag. Efter ett antal mejlväxlingar och oklarheter om när och var årskonferensen skulle äga rum, rann dock initiativet ut i sanden.

Vid de regionala möten jag genomfört – som beskrivs i nästa avsnitt – uppmanades klubbarna att ta med företrädare från officiella supporterklubbar. Vid alla möten utom ett (det i Umeå) fanns supporterrepresentanter från en eller flera klubbar på plats. Vid flera av mötena hade fotbollsklubbarna även med sina SLOer, en klubbfunktionär som arbetar med uppgiften att föra dialog mellan klubben och supportrarna.

När jag rest i landet, har jag fått redogörelser för hur klubbar jag besökt arbetar i relation till sina supporterklubbar. Inom fotbollen har jag träffat flera SLOer. Vid några tillfällen inom fotboll och hockey har jag fått möjlighet att medverka vid möten med supportrar och själv kunnat bilda mig en direkt uppfattning om hur dialog och information fungerat mellan dem och klubben.

Jag har även anlitat IFK Göteborgs SLO, Anders Almgren, som med avstamp i tidigare betänkanden och rapporter från de nationella samordnarna, utformat en promemoria om hur särskilt fotbollen kan arbeta med värdegrundsarbete för en positiv supporterkultur, samt stärka positiva strukturer och sociala miljöer inom supporterkulturen.

Regionala upptaktsträffar

Som nationell samordnare har jag under första halvåret rest runt i landet i syfte att göra den nationella strategin känd och bidra till att arbetet med att genomföra den skulle komma igång överallt. Med stöd av framför allt polisen, arrangerades regionala upptaktsmöten på tio platser i landet: Örebro, Linköping, Växjö, Malmö, Göteborg, Uppsala, Ludvika, Sundsvall, Umeå och Södertälje (dokumentation från samtliga träffar har diarieförts i Socialdepartementet). Redan innan denna mötesturné var planerad hade Polisen i Region Stockholm haft en heldags upptaktsträff om den nationella strategin med de stora Stockholmsklubbarna AIK, Hammarby och Djurgården. För att undvika upprepningar, avstod jag från att ordna ytterligare möte med dem.

I övrigt har företrädare för alla klubbar i såväl bandyns som fotbollens och hockeyns högsta divisioner, Polisen, kommuner och på vissa håll även andra aktörer, bjudits in, fått möjlighet att ta del av den nationella strategins innehåll och diskutera hur den kan vara till stöd för arbetet hos dem lokalt. På några håll har även klubbar från lägre divisioner önskat

delta och det har alltid beviljats. Klubbarnas säkerhetsansvariga har alltid deltagit, och i många fall även, klubbdirektörer, evenemangsansvariga, styrelseordföranden och/eller andra styrelsemedlemmar, SLOer och företrädare för officiella supporterklubbar.

Polisen har deltagit med ansvarig personal från lokal och regional nivå. Vid tre tillfällen deltog personal från Polisens nationella utvecklingsavdelning. I viss utsträckning har även kommuner, länsstyrelser och lokala idrottsförbund deltagit. SHLs säkerhetschef Lena Sahlin har deltagit vid tre tillfällen, SvFFs säkerhetsansvarige Anders Sigurdsson och SEFs evenemangsansvarige Ola Rydén vid två tillfällen, ordförande SvFFs säkerhetsgrupp Börje Sandgren vid ett tillfälle och Anders Gidrup från SBF vid ett tillfälle.

Riksidrottsförbundet har haft representation vid två tillfällen.

Programmet har i viss mån varierat beroende på intresse och tillgång till föreläsare. En stående punkt har alltid varit presentation av den nationella strategin och gruppdiskussioner om den lokala problembilden och hur innehållet i strategin på lämpligast sätt omsätts till handling lokalt. Föreläsningar som hållits vid mötena har handlat om ideologiska aspekter av supporterkulturen (särskilt inom fotbollen), maskulina kulturer och destruktiva beteenden och alkohol och drogers betydelse för ordningsstörningar och våld i offentliga miljöer.

Intresset och engagemanget har över lag varit stort. Det har också blivit tydligt hur problembilderna varierar en hel del mellan sporterna, lagen och även mellan landsdelarna. Det är elitfotbollen som har de mest komplexa problemen och de visar sig allra tydligast bland supportrarna till klubbar i storstadsområdena.

Kontinuerlig nationell samordning

Som en del i den nationella samordningen tog jag under 2015, på parternas begäran, över uppdraget från Polisen att kalla till nationella samrådsmöten de parter som undertecknat den nationella strategin. Syftet med samrådsmötena har främst varit att underlätta parternas fortsätta samordnande dialog på central nivå. Totalt har fyra samrådsmöten genomförts, samtliga har hållits i Regeringskansliets lokaler. Förutom företrädare för de parter som undertecknat den nationella strategin, har även företrädare för Sveriges kommuner och landsting, Åklagarmyndigheten, Riksidrottsförbundet och Socialdepartementet deltagit vid samrådsmötena. Närvaron har varit god och diskussionsklimatet öppet. De problem som finns i fotbollen har dominerat mötena. Minnesanteckningar från samtliga samråd har diarieförts i Socialdepartementet.

Under hösten har jag begärt in skriftliga redogörelser över hur arbetet med den nationella strategin utvecklats hos respektive part. Underlagen

har redovisats vid partsseparata möten där även polisen medverkat för att underlätta fortsatt dialog och samverkan. Redogörelserna i dess helhet samt minnesanteckningar från uppföljningsmötena, har diarieförts i Socialdepartementet. Jag återkommer nedan med en sammanfattning av dessa redogörelser.

Deltagande i säkerhetskonferenser och vid matchevenemang

I början av året närvarade jag som gäst vid SvFF och SEFs säkerhetskonferens inför säsongen 2015. I augusti deltog jag som föreläsare vid SHL och Hockeyallsvenskans säkerhetskonferens inför säsong 2015/16. Jag medverkade som föreläsare även vid två utbildningstillfällen om evenemangs- och säkerhetsarbete hos Svenska Bandyförbundet inför säsongen 2015/16.

Utöver det har jag under året närvarat vid ett stort antal matchevenemang runt om i landet i såväl bandy som fotboll och hockey. Fokus vid besöken har legat på att följa händelser före, under och efter matcherna och att särskilt studera arbetet med att skapa välkomnande evenemang kombinerat med säkerhetsarbete. Besöken har varit vid såväl matcher där det varit mycket lugnt – till exempel fotboll Kalmar FF-Örebro SK och hockey Frölunda BK-Skellefteå AIK, som matcher där det varit mycket oroligt – till exempel fotboll AIK-Hammarby i Svenska Cupen och fotboll Djurgården-Hammarby i herrallsvenskan.

Alkoholprevention vid idrottsarenor

En av punkterna i den nationella strategin är att arbeta för en medveten hållning kring alkohol och droger i samband med idrottsevenemang. För detta arbete beslutade parterna att engagera forsknings- och utvecklingsgruppen STAD. Svenska Hockeyligan har sedan tidigare ett samarbete med STAD som det anser har varit till stor nytta i deras arbete med att skapa medvetenhet om och arbete med att förebygga alkoholrelaterade problem på arenor.

STAD har under 20 år bedrivit ett framgångsrikt alkohol- och drogförebyggande arbete i krogmiljön genom programmen *Ansvarsfull alkoholservice* och *Krogar mot Knark*. STAD:s arbetsmodeller och erfarenheter, på både lokal, regional och nationell nivå antas vara användbara även vid idrottsevenemang.

Under 2015 drog STAD igång projektet *Alkoholprevention vid idrottsarenor*. Det finansieras av Folkhälsomyndigheten och Systembolaget och ska i första hand pågå till utgången av 2017. Projektet genomförs initialt under allsvenska fotbollsmatcher och inbegriper ett interventionsområde som utgörs av fotbollsarenor i Stockholm och ett kontrollområde som utgörs av en fotbollsarena i Göteborg.

STAD har under året mätt promillehalter hos matchbesökare för att kartlägga alkoholbruk på svenska fotbollsarenor. De har också genomfört en observationsstudie för att undersöka nekandefrekvenser av alkoholservering i dessa sammanhang. Genom en enkät kommer också attityder till alkoholkonsumtion i samband med fotboll att kartläggas. Projektets vetenskapliga resultat och gjorda iakttagelser presenteras fortlöpande i såväl nationella som internationella sammanhang. Arbetets målsättning är att utveckla, implementera och utvärdera en alkoholförebyggande modell som – liksom i krogmiljön – kan medverka till att förebygga ordningsstörningar och våldsbrottslighet i samband med idrottsevenemang. I slutet av 2015 har även IQ, ett fristående dotterbolag till Systembolaget, som arbetar med informationsinsatser, undersökningar och som har ett rikstäckande nätverk av aktörer inom alkoholområdet, tillkommit som en samarbetsaktör. STAD:s projekt *Alkoholprevention vid idrottsarenor* kommer att fortsätta under 2016 och 2017 och de kommer kontinuerligt hålla alla parter kring den nationella strategin informerade om arbetets utveckling och forskningens resultat. (Läs mer om STAD och projektet *Alkoholprevention på idrottsarenor* på deras hemsida: <http://stad.org/>).

Pyroteknik

Frågan om pyroteknik på arenorna har tagit en hel del tid och energi i mitt arbete. Dels att följa debatten och försöka få en överblick över alla parter olika uppfattningar om vilka typer av pyroteknik som är önskvärda och bör vara tillåtna i läktarmiljö. Dels att samla så mycket kunskap som möjligt om vad som motiverar att viss pyroteknik är godkänd för användning i offentlig miljö medan annan inte är det. Som grund för frågan finns Ordninglagen (SFS1993:1617) som i 5 kap. 3§ stadgar att pyrotekniska varor inte får innehas eller användas på en idrottsanläggning när idrottsarrangemang anordnas utan polistillstånd. Förekomsten av illegal pyroteknik ställer till problem för i första hand fotbollen och i viss utsträckning även för bandyn. På hockeyarenorna förekommer illegal pyroteknik i mycket liten omfattning. Däremot ordnar arrangörer av hockeymatcher pyrotekniska effekter i tillståndsgiven form på många evenemang. Tillståndsgiven pyroteknik används även i viss utsträckning av bandyn och av en fotbollsklubb. Jag har under året haft en mängd olika möten för att öka kunskapen om olika hälsorisker med den illegalt använda pyroteknik som förekommer på i synnerhet fotbollsarenor, om hur olika parter ser på dessa risker, samt vad som – utöver repressiva åtgärder – kan göras för att öka kunskapen om dessa risker och på den vägen minska förekomsten.

Möten har skett med företrädare för FOI och MSB, forskare vid Arbets- och miljömedicin vid Region Örebro län, spelarnas intresseorganisationer i elitfotboll och elithockey, m.fl.

I juni arrangerade jag ett kunskapsseminarium om illegal och legal pyroteknik vid offentliga tillställningar för parternas centrala företrädare samt företrädare för Riksidrottsförbundet och Socialdepartementet.

Syftet var att öka samtligas kunskap på området så de kunde leda utvecklingen av diskussionerna om pyroteknik i sina egna organisationer. SBF tog frågor från seminariet vidare och har inför upptakten av bandysäsongen 2015/16 genomgångar om legal- och illegal pyroteknik med företrädare för sina klubbar på elitnivå.

Vid flera tillfällen har parterna diskuterat frågan om studier av arbetsmiljön på arenorna där det förekommer stora mängder pyroteknik (framför allt på arenorna Friends och Tele2 i Stockholm). Några beslut om sådana mätningar har dock inte kommit till stånd under 2015.

Polisen har internt fått krav från sina skyddsombud om åtgärder för den egna personalen då skador uppkommit vid tjänstgöring i samband matcher där illegal pyroteknik använts. Polisen har därför under säsongen skärpt sina anvisningar om skyddsutrustning för personalen, samt gjort egna mätningar om vad röken från den typ av pyrotekniska pjäser som beslagtagits i samband med fotbollsmatcher innehåller. Som jag tidigare nämnt reserverade sig fotbollens företrädare mot den del i den nationella strategin som behandlar frågan om pyroteknik.

Istället har de utformat en egen handlingsplan som inte är lika långtgående. Det finns många supportrar till fotbollen som förordar att de ska få använda pyroteknik i anslutning till evenemangen. Fotbollens företrädare har strävat efter att nå samförstånd med organiserade supportergrupper som förordar pyroteknik. De har i den processen irriterats över att myndigheter och polis lokalt, ur fotbollens perspektiv, inte samarbetat när klubbar sökt för att få genomföra pyroteknik med lagligt tillstånd på arenorna.

Polisen har bemött detta med att betona hur viktigt det är att fotbollens företrädare diskuterar legala pyrotekniska effekter på arenorna och inte fokuserar på sådan pyroteknik som används illegalt och av säkerhets- och hälsoskäl inte kan godkännas.

Min erfarenhet är att utvecklingen lett in diskussionen om pyroteknik vid fotbollsmatcher i en återvändsgränd. Frågan om hälsorisker med den illegalt använda pyrotekniken är fortsatt högaktuell inför fotbollssäsongen 2016, och än så länge finns ingen samsyn om vare sig problem eller lösningar mellan Polisen och fotbollens företrädare. Jag återkommer till frågan lite längre fram i rapporten.

Status i utvecklingen av arbetet med den nationella strategin hos parterna

Bandyn

Bandyn har begränsade problem med ordningsstörningar och destruktiv supporterkultur. Deltagande i arbetet med den nationella strategin har varit en lärprocess för Svenska Bandyförbundet i strävan efter att utveckla arbetet med trevliga och säkra bandymatcher. Svenska Bandyförbundet och Föreningen Svensk Elitbandy arbetar tillsammans med uppgiften. Målet med arbetet är att fastställa rutiner och riktlinjer utifrån bandysportens förutsättningar och villkor. Inspiration hämtas i tillämpliga delar från Svenska Hockeyligan/Svenska Ishockeyförbundet. Inför säsongen 2015/16 har utbildning och information ordnats till klubbledningar, säkerhets- och evenemangsansvariga.

Arbetet fokuseras på tre frågor; alkoholförtäring vid matcher, förekomsten av illegalt använd pyroteknik och det särskilda arrangemanget runt bandyns SM-final på våren.

När det gäller pyroteknik har bandyns företrädare tidigare upplevt att det funnits olika rutiner hos Polisen ute i landet och det har skapat oklarhet om vad som gällt. De ser positivt på den uppstramningen kring regler och rutiner som nu görs för att Polismyndigheten ska agera likvärdigt överallt.

Bandyn har också planer på att införa ett system med matchdelegater, men inga beslut är ännu fattade. Det kräver en ordentlig utbildning, ett noggrant utformat uppdrag med tydligt mandat och att det finns ekonomiska resurser avsatta till det. Frågan drivs för närvarande i SBFs tävlingskommitté.

Arbetet med trygga och säkra bandymatcher kommer att fortsätta utvecklas under både säsongen 2015/16 och 2016/17. Svenska Bandyförbundet vill på nationell nivå gärna fortsätta samverka kring den nationella strategin tillsammans med Polisen och SHL/SIF.

Fotbollen

Från upptaktsträffarna kring den nationella strategin och andra besök runt om i landet, kan noteras att arbetet inom elitfotbollen lokalt på de flesta håll förefaller ha bra riktning och ske med engagemang. Däremot saknas en nationell sammanhållning och förtroendet för möjligheten att få stöd från den centrala nivån i fotbollens organisationer framstår som svagt.

Det är inte tydligt i hur stor omfattning fotbollen på central nivå verkligen tagit sig an arbetet utifrån den nationella strategin. Arbetet förefaller gå trögt och ha en delvis annan riktning än vad samverkansstrategin står för. Fotbollens centrala företrädare förklarar det med att trycket på SvFF/SEF under säsongen varit sådant att arbetet

med den nationella strategin inte kunnat prioriteras. De har bland annat fokuserat på andra frågor kring säkerhet och regelsystem som sker oberoende av den nationella strategin, såsom ändringar i fotbollens egna regelverk om konsekvenser för klubbar som visar brister i sitt säkerhetsarbete.

Att fotbollens centrala företrädare har svårt att få utrymme att driva arbetet utifrån överenskommelsen i den nationella strategin är bekymmersamt eftersom de största problemen med idrottsrelaterade ordningsstörningar, våld och annan brottslighet är kopplade till just fotbollen. De centrala företrädarna för SvFF och SEF har bett om att framöver få en närmare samverkan direkt med Polisen. Två inledande möten har ägt rum under hösten (se vidare under avsnittet om Polisen nedan). Förhoppningsvis ska denna bilaterala samverkan kunna bidra till att skapa ökad tydlighet i fotbollens eget strategiska arbete och att de internt får ökat stöd och mer utrymme att främja arbetet på central nivå inom den egna organisationen. Jag delar SvFFs och SEFs uppfattning om att tätare bilateral samverkan mellan dem och Polisen är rätt väg att gå inför säsongen 2016.

Hockeyn

Det är tydligt att hockeyn är de som kommit längst i sitt arbete med att hålla ihop frågorna som berörs av den nationella strategin. De har utförliga och nationellt fastställda planer och riktlinjer. Upptaktsträffar och besök hos klubbar har visat att dessa planer och riktlinjer och rutiner som följer av dem är väl kända och väl förankrade lokalt. Under säsongen 2015/16 kommer inga nya regler eller riktlinjer genomföras i SHL eller Hockeyallsvenskan. Fokus kommer istället att ligga på att följa upp och se till så att de regler och rutiner som finns fungerar väl. Uppföljningen av arbetet med den nationella strategin mellan hockeyn och Polisen resulterade i slutsatsen att det för närvarande inte finns behov av externt stöd utan att frågor kan väckas med ansvariga vid Polisen om nya behov uppstår. SHL/SIF deltar emellertid gärna även fortsättningsvis i kontinuerliga samverkansmöten kring den nationella strategin tillsammans med Polisen och SBF.

Polisen

Polisen har under hela 2015 arbetat för att utveckla sina rutiner och riktlinjer med utgångspunkt i vad som finns avtalat i den nationella strategin. Då Polisen från 1 januari 2015 blivit en myndighet från att ha varit indelad i 21 regionala myndigheter, ingår i det arbetet att hitta nya ansvarsstrukturer och gemensamma regler och rutiner för arbetet med att hantera idrottsevenemang och idrottsrelaterad brottslighet. Regelbundna träffar har internt hållits med företrädare för

Polisregionerna för att driva på och synkronisera arbetet över hela landet.

Året har dock inte inneburit de framgångar i arbetet med idrottsevenemang och idrottsrelaterad brottslighet som Polisen hoppats på. Besvikelse finns över att alla parter inte arbetat med att implementera åtgärder enligt strategin i samma omfattning. Det gäller särskilt fotbollen. Enligt Polisens uppfattning är det svårt att åstadkomma resultat när fotbollens organisationer inte arbetar framåt i samma takt som övriga parter.

Polisen anser att de beslut som fattats efter Björn Erikssons förslag i betänkandet Mindre våld för pengarna (SOU 2012:23) medfört att man har tillgång till den lagstiftning som behövs. Tillträdesförbudsregistret finns nu operativt och det fylls successivt på med bilder av dem som fått tillträdesförbud. Polisen har upprättat en rutin i samband med anmälan som medför att personens klubbtilhörighet framgår. De uppfattar tillträdesförbuden som ett effektivt verktyg då de som bråkar eller ställer till andra ordningsproblem trots allt vill se matcherna på arenan.

När det gäller framgångar i Polisens eget arbete med anknytning till den nationella strategin, har dessa framför allt handlat om att organisera sina kommenderingar i enlighet med den särskilda polistaktiken (SPT), det graderade polisarbetet och de konfliktreducerande principerna. Ett projekt med så kallade Eventpoliser pågår. Det har varit framgångsrikt och hittills fungerat särskilt väl i Polisområde Väst.

Under senhösten har Polisen haft samråd med andra myndigheter, Arbetsmiljöverket, Socialstyrelsen, FOI och Storstockholms brandförsvaret, i syfte att komma framåt i arbetet med en säker miljö på arenorna. Syftet är att skapa en gemensam problembild och tydliggöra roller och ansvarsfördelning mellan myndigheterna. Arbetet kommer att fortsätta under 2016.

Framöver kommer Polisen prioritera att utveckla sitt arbete med villkorsgivning för idrottsevenemang och med effektivare rutiner för anmälningar och lagföring av brott som begås i anslutning till idrott. I det inkluderas ökat fokus på den grövre kriminalitet som finns i delar av supporter miljön och på brottslighet förknippad med droger.

Polisen kommer att återta initiativet till att kalla parterna runt den nationella strategin till samrådsmöten, och har noterat önskemålen från hockeyn och bandyn att få kallas tillsammans, medan fotbollen vill ha separata samråd. Polisen är beredd att under 2016 driva arbetet framåt oberoende av samverkan med fotbollen, om deras arbete med att implementera åtgärder enligt den nationella strategin fortsätter att gå trögt.

Enligt överenskommelse om att förtäta den bilaterala samverkan mellan Polisen och SvFF/SEF har, som tidigare nämnts, två möten hållits under

hösten. Vid dessa möten har särskilt diskuterats insläppen och säkerheten i arenamiljön. Polisen har tydliggjort för SvFF/SEF att det är arrangören som har ansvaret för sitt evenemang och måste vara den som vidtar åtgärder för att lösa de problem som finns.

Forskningsprojektet Enable

Särskilt Polisen lyfter fram det av Djurgården fotboll initierade forskningsprojektet om hantering av stora folksamlingar, *Enable*. (Aktuell information om projektet finns på <http://enable-research.org/>). Projektet har numera finansiering från Gålöstiftelsen och SEF har ställt sig bakom arbetet och borgar för att kunskapen ska spridas till samtliga klubbar i herrallsvenskan och Superettan.

Enable är ett internationellt förankrat forskningsprojekt som utformades 2014 efter att en person dött av våld mellan supportrar före en fotbollsmatch i herrallsvenskan. Projektet syftar till att öka kunskapen om hur alla inblandade parter kan använda dialog och icke konfrontativt bemötande för att motverka situationer som kan leda till allvarliga ordningsproblem och våld i så stora folkmassor som det ofta handlar om i samband med fotbollsevenemang, I *Enable* betonas att alla intressenter har ansvar för att agera för att motverka ordningsproblem och våld i anslutning till fotbollsmatcher.

Jag har själv tyvärr inte haft möjlighet att avsätta tid och resurser till att kontinuerligt och på nära håll följa arbetet i *Enable*. Jag har delvis försökt kompensera det med att ha kontakt med Djurgården fotbolls projektansvarige, Filip Lundberg. Jag har varit närvarande vid några av de matcher där *Enable* gjort fältstudier, vid en av de konferenser de ordnat samt läst den rapport de släppte under hösten 2015 (rapporten finns på följande länk <http://www.221test.co.uk/enable/wp-content/uploads/2015/11/ENABLE-Phase-One-Interim-Report.pdf>). Projektet bedrivs med vetenskaplig professionalism och de resultat som genereras kommer med all säkerhet lämna viktiga bidrag till det fortsatta arbetet med trygga, säkra och stämningsfulla idrottsevenemang för alla. I slutet av 2015 har fotbollen genom SEF beslutat att samtliga elitklubbar ska medverka i *Enable* under kommande säsong vilket är mycket positivt.

Slutsatser, analys och rekommendationer

Samordning av det fortsatta arbetet

Sakkunskapen om den nationella strategin torde vara väl spridd inom klubbar, hos polisen, mellan idrotterna och på flera håll även bland samhällsföreträdare i övrigt. En fråga är i vilken mån det fortsatta arbetet

behöver partsneutrala regionala aktörer som kan vara värdar för forum för strategisk samverkan. I Stockholm, Östergötland och Örebro län är länsstyrelserna sedan tidigare engagerade i detta arbete och här finns både intresse och förutsättningar för att de kan fortsätta fungera som en samlande part. Jag har även haft kontakter med företrädare för länsstyrelserna i Skåne och Västra Götaland. Dessa har inte varit involverade i arbetet med idrottsrelaterade ordningsstörningar och våld tidigare och det finns ingen omedelbar beredskap att ta sig an uppgiften. I Västra Götaland har företrädare för Polisregion Väst ett djupt engagemang i frågorna och här finns en fungerande och aktiv arena för direkt samverkan mellan polisen och åtminstone fotbollsklubbarna. I nuläget bedömer jag det som tillräckligt och ser inget mervärde i att länsstyrelsen involveras. I Skåne är utvecklingen mer oklar. Jag är dock tveksam till om länsstyrelsen i nuläget skulle tillföra något i arbetet, varför jag låter den frågan bero.

I Stockholm har länsstyrelsen både kunskap och kapacitet att bistå som en samlande aktör för att driva arbetet med samverkan utifrån den nationella strategin vidare på regional nivå. Länsstyrelsen i Stockholm kan spela en betydelsefull roll som mötesarena för parterna i arbetet med ökad säkerhet och motverkan av ordningsstörningar runt idrottsevenemang.

Det gäller även Länsstyrelserna i Östergötland och Örebro. Där är problembilden inte alls lika komplex som i Stockholm, men i båda länen finns många lag i elitserier och att underhålla den kompetens och de kontakter som redan upparbetats kan därför vara värdefullt. Under året har jag även hört röster – bland annat från Polisen – som oroar sig för att destruktiva normer vuxit sig starkare i supportermiljön i Östergötland. Dessa signaler bör tas på allvar och följas upp.

Det finns på ytterligare platser i landet diskussioner om behovet av en samverkanskoordinator som inte tillhör polisen eller idrottsrörelsen. Frågan kan därför behöva aktualiseras igen när framför allt polisen på regional nivå kommit till ett tydligare stadium i att samordna sina aktiviteter riktade mot evenemangssäkerhet och idrottsrelaterad brottslighet. Min bestämda uppfattning är dock att för närvarande har parterna de redskap de behöver för att var för sig och i samverkan kunna ta konkreta steg framåt i arbetet för evenemangssäkerhet: trygga, säkra och stämningsfulla evenemang för alla. Just det arbetet främjas inte särskilt av en nationell eller regionala samordnare med mandat från politiken.

Min bedömning är att den politiska nivån på kort sikt inte har så mycket ytterligare att tillföra, utöver att bereda klart maskeringsförbudsfrågan. Först när redan fattade beslut har fått effekt i praktisk handling är det meningsfullt att se om lagstiftningen behöver kompletteras. Parterna

behöver i nuläget själva visa vilja och kraft att handla utifrån redan fattade beslut. Saknas den viljan gör en utomstående part ingen skillnad. Arbetet fortsätter gå i cirkel oavsett om nya utredningar eller samordnare tillsätts eller nya lagar stiftas.

Evenemangssäkerhet

Det faktiska arbete som hittills drivits utifrån den nationella strategin har haft fokus på förutsättningar för ordning och säkerhet i samband med idrottsevenemang, fotbolls-, hockey- och bandymatcher. Arbetet med arena- och evenemangssäkerhet inkluderar dialog och samverkan i det operativa arbetet med att planera och genomföra evenemangen och ett dialog- och serviceorienterat arbete gentemot de människor som kommer till arenorna. Från polis och ordningsvakter med intensivast fokus på dem som har förmåga och avsikt att bidra till ordningsstörningar, men generellt även riktat till övrig publik för att underlätta för dem att komma till och från arenan och enkelt kunna hitta sin plats och få bra service när de väl är där.

Huvudparten av de matchevenemang som hittills i år genomförts på elitnivå, har inte haft några eller mycket begränsade problem med ordningsstörningar eller våld. Det som avviker från bilden gäller fotbollsmatcher i herrallsvenskan. I framför allt storstäderna har flera fotbollsmatcher omgärdats med omfattande ordningsproblem och annan form av samhällspåverkan där allmänheten på ett påtagligt sätt påverkats av idrottsevenemanget långt bortom arenaområden. Polisens arbete med andra uppgifter har fått stå tillbaka då stora kommenderingar krävts för att bidra till ordning och säkerhet i samband med matcher. Rörligheten för människor på väg till och från arbeten och bostäder har begränsats före och efter matcher på grund av avstängda eller blockerade gator, våldsamma upplopp, blockeringar i kollektivtrafiken, m.m. En skildring av hur det kan se ut finns i Statskontorets rapport om arrangörers skyldighet att ersätta polisen för bevakningskostnader (<http://statskontoret.se/globalassets/publikationer/2015/201527.pdf>). Alla människor som befunnit sig inne på arenorna, som publik eller för att arbeta, har utsatts för fara genom att personer som befunnit sig på ståplatsläktarna har kastat knallskott och illegalt bränt pyroteknik av flera olika slag.

Enligt min uppfattning är det i synnerhet arbetet med evenemangssäkerheten som kan utvecklas med stöd i redan fattade beslut och stiftade lagar. Målsättningen i arbetet med evenemangssäkerhet kan inte vara andra än

- att tydliga krav ställs på arrangören när det gäller att ta ansvar för säkerheten vid sina egna matchevenemang.

- att behovet av polisiär närvaro i samband med samtliga idrottsevenemang kraftigt ska reduceras.

Om dessa krav inte kan uppfyllas, uppfattar jag ambitionen att kunna ha idrottsevenemang som stora folkfester på sikt som hotad. Det är i det långa loppet ohållbart om allvarliga samhällsstörningar och stora behov av polisresurser regelbundet är ett krav för att idrotten ska kunna ordna publika evenemang utan risk för människors upplevda trygghet, säkerhet och hälsa.

Idrottsrelaterat våld och brottslighet som samhällskris

Samverkan kring evenemangssäkerheten kan formas i enlighet med de strukturer som finns för hur samhället planerar och agerar för att förebygga, hantera, återställa och lära av samhällskriser. Det bör vara en stor fördel om arbetet struktureras som annat risk- och sårbarhetsarbete, inte minst för berörda myndigheter som då enkelt kan se vilka ”normala” rutiner och planer som är tillämpbara även i frågan om samverkan kring säkerhetsarbete vid idrottsevenemang.

Första steget är att varje part definierar vad det ur deras perspektiv är som behöver skyddas. Sedan anges vilka hot de upplever, samt vilken förmåga de upplever bör skapas för att motverka dessa hot och upprätthålla skydd mot det skyddsvärda. Efter det definieras vilka som ska agera och vad respektive part ska göra. Sedan upprättas nödvändiga styrdokument/överenskommelser/avtal för att tydliggöra vad som behöver synkroniseras och hur det ska gå till.

På olika orter i landet finns olika behov och förutsättningar. På de flesta håll bör polis och klubb/klubbar kunna få detta gjort genom att helt enkelt sätta sig tillsammans och planera. Det kräver inte något partsneutralt samordningsstöd. Däremot kräver det engagemang och ansvar från ledande företrädare hos såväl Polisen som inom idrottsrörelsen, chefer, ledare, styrelser, m.m. Det handlar om tråget arbete med att finna och förankra arbetsrutiner. Den nationella strategin utgör en bra grund för arbetet.

Gemensam lägesbild helt central för att parter ska kunna åtgärda en kris.

Den nationella strategin är en bra grundplattform att hålla fast vid och bygga ut efter hand. Det går inte att hela tiden samverka på lika villkor med alla. För att samverkan mellan parter ska fungera krävs att alla kan komma överens om en gemensam lägesbild att utgå från. En sådan lägesbild finns i princip mellan myndigheter, hockey och bandy.

Däremot avviker fotbollen. Min bedömning är mot den bakgrunden att bandy och hockey kan behandlas tillsammans i det fortsatta arbetet, medan fotbollen behöver hanteras i särskild ordning. Den utvecklingen

har – på parternas egna initiativ – inletts redan under hösten 2015, vilket är utmärkt.

Min upplevelse är emellertid att samtalen om hur samverkan mellan polis och fotboll, för att på allvar komma åt de problem som finns med både arenasäkerheten och med våld och annan brottslighet inom supportermiljön, går i cirkel. Polisen har vid de gemensamma mötena, drivit på frågan om att vidta åtgärder. Fotbollens företrädare har å sin sida hävdats att de redan gör allt de kan och att de inte kan komma längre från deras sida. Samtidigt kvarstår allvarliga problem olösta.

Polisen har utvecklat sitt arbete i enlighet med den nationella strategin, men det går långsamt och är inte synkront över landet. Före sommaruppehållet i herrallsvenskan, aviserade Polisen att de skulle skärpa villkoren för vissa matcher. Det har dock inte blivit så mer än vid något enstaka tillfälle. Fotbollen har å sin sida, enligt sin egen rapport, i princip inte vidtagit några åtgärder som överensstämmer med den nationella strategin. Det utesluter inte, som tidigare nämnts, att de vidtagit andra åtgärder inom sin egen organisation och sitt eget regelverk.

En sådan fråga inom ramen för den nationella strategin där fotbollens organisationer inte vidtagit åtgärder för att tillämpa de verktyg som ställts till förfogande efter Björn Erikssons utredning, gäller registret över dem som fått tillträdesförbud. För tillgång till registret måste varje klubb samråda med Datainspektionen. Polisen betonar som ett stort bekymmer att det hittills bara är en enda fotbollsklubb som genomfört sådant samråd. Om klubbarna inte tar sin del av ansvaret och genomför samråd med Datainspektionen i syfte att börja använda registret, kan det aldrig bli ett verksamt verktyg. Det gäller naturligtvis även för bandyn och hockeyn.

En annan fråga där fotbollens företrädare inte går i takt med övriga samverkansparter gäller, som tidigare nämnts, den illegala pyrotekniken vid matcher. Frågan är inte okomplicerad och jag ska därför utveckla den i ett eget avsnitt nedan.

Legal och illegal pyroteknik vid idrottsevenemang

Den pyroteknikdiskussion som pågår kopplat till supporterkulturen blir lätt förvirrad eftersom det handlar om både legala och illegala pjäser och legal och illegal användning. Jag ska därför ägna lite utrymme till att försöka reda ut begreppen och göra frågan tydligare. Frågan om legal och illegal pyroteknik handlar både om vilka pyroteknikpjäser som förekommer och var de är avsedda att användas. En överskådlig bild kan skapas genom en figur.

Användning

	Legal	Illegal
Legal	1	2
Illegal	3	4

Ruta 1: Pyroteknikpjäser godkända för användning vid offentlig tillställning. Auktoriserad pyrotekniker ansvarar för hanteringen. Polistillstånd för användningen finns.

Ruta 2: Pyroteknikpjäser som är godkända för användning i något annat sammanhang än vid offentlig tillställning och som har innehåll eller skapar effekter som inte kan godkännas i sådan miljö oavsett vem som hanterar.

Ruta 3: Pyroteknikpjäser som inte är godkända att använda i någon miljö oavsett vem som hanterar dem. Rutan blir i praktiken irrelevant, då sådana pjäser per definition inte kan få tillstånd för legal användning.

Ruta 4: Pyroteknikpjäser som inte är godkända att använda i någon miljö oavsett vem som hanterar dem.

När den nationella strategin antogs med skrivningar om möjligheten att använda legal pyroteknik vid matcher, gjordes det utifrån antagandet att det syftade på möjligheten att använda legal pyroteknik på ett legalt sätt vid matchevenemang. Alltså i enlighet med figurens ruta 1.

Polisens centrala företrädare har vid återkommande tillfällen vid partsmöten på central nivå redovisat vad de avser med legal pyroteknik och vad det kräver i form av anlitanande av auktoriserad pyroteknisk kompetens, försäkringsskydd, osv. Som redan nämnt ordnade jag som nationell samordnare därutöver i juni 2015 ett särskilt kunskapsseminarium för att parterna ska få en så utförlig bild som möjligt om de olika alternativen.

För hockeyns del är detta i princip en ickefråga då legala pyrotekniska effekter redan är vanligt förekommande vid deras matchevenemang och de har tydliga regler mot alla former av illegal pyroteknik (det händer vid enstaka tillfällen att pyroteknik enligt ruta 2 används av supportrar på hockeyarenor.) Svenska bandyförbundet utbildar för närvarande sina klubbeföreträdare om varför viss pyroteknikanvändning klassas som

illegal och vilka möjligheter som finns att ordna pyroteknik i lagliga former vid matchevenemang. Vid bandymatcher förekommer i dagsläget pyroteknik enligt både figurens ruta 1 och 2.

Fotbollen har valt en annan väg. Flera klubbar i herrallsvenskan har under säsongen ansökt om att få arrangera pyrotekniska effekter med pjäser som inte är avsedda för användning i publik miljö – Ikaros nödbloss. De har alltså valt ett handlingsalternativ som motsvarar figurens ruta 2. Stor irritation har visats från fotbollsföreträdare när lokala myndigheter avstyrkt deras ansökningar. När centrala företrädare fått frågan om de med legal pyroteknik avser att nödbloss borde legaliseras för bruk i publik miljö har svaret dock varit nekande. Det har därmed blivit i det närmaste omöjligt att finna en konstruktiv väg framåt för pyroteknikdiskussionen i relation till fotbollens företrädare. Arbetet med att möjliggöra samverkan i dialog om pyroteknik vid fotbollsevenemang har därmed stagnerat.

I teorin finns följande handlingsalternativ för att lösa detta dödläge:

- A. Fotbollen står fast vid sitt vägval. Myndigheterna utreder möjligheterna att godkänna nödbloss för laglig användning i läktarmiljö.
- B. Fotbollen står fast vid sitt vägval. Myndigheterna vidtar åtgärder i form av hårdare krav för att ordna fotbollsmatcher och trappar stegvis upp dessa till dess den illegala pyrotekniken på ett effektivt sätt kan lagföras och elimineras från läktarmiljön oberoende av fotbollens frivilliga medverkan.
- C. Fotbollen byter ståndpunkt i pyroteknikfrågan. Matcharrangören ordnar legal pyroteknik i tillståndsgiven form vid sina evenemang och kan därmed i handling gå dem till mötes som förordar pyroteknik på läktarna för att den höjer stämningen vid evenemangen.
- D. Fotbollen byter ståndpunkt i frågan och beslutar att ingen form av pyroteknik ska förekomma vid fotbollsmatcher. Som konsekvens av det utformas läktarmiljöerna på ett sådant sätt att det går att på plats hindra eller gripa dem som försöker smugla in och använda pyroteknik illegalt på läktarna. I samverkan upprätthåller fotbollens företrädare och myndigheter en hård linje tills målet att eliminera illegal pyroteknik på läktarna är uppnått.

Alternativ A och C förutsätter antagandet att laglig pyroteknik utgör ett accepterat alternativ till det effektskapande som supportrar idag framhåller att den illegalt använda pyrotekniken bidrar med på arenorna. Missstros det antagandet återstår enbart alternativ B och D.

Grov brottslighet och våld

När det gäller prioriteringar från Regeringens sida är min mening att fokus i det sammanhang vi nu diskuterar framför allt bör inriktas på att förstärka arbetet mot den grova brottslighet och de våldsbejakande grupper som finns inom supportertermiljön. Arbetet kräver i första hand insatser från polis och andra rättsvårdande myndigheter. Här handlar det om kartläggning, underrättelsearbete, analyser av hur hotbilden från dem ser ut, vilken avsikt och förmåga de har samt vilka kopplingar de har till andra kriminella miljöer.

Brottsligheten inom supportertermiljön har många olika kopplingar ut till annan organiserad kriminalitet och till våldsbejakande grupper. I den enkla kontexten att vara supporter till ett visst lag, är det lätt att gömma en rad andra avsikter. Det är inte orimligt att se vissa grupper inom delar av supportertermiljön som tränings- och rekryteringsytor för att senare locka in människor i helt andra sammanhang. Personer som attraheras av miljöer där destruktiva beteenden, alkohol, droger, våld och annan brottslighet accepteras och odlas, söker sig till supportertermiljön för att den är en god grogrund för just detta.

Inom supportertermiljön förekommer mycket alkohol. För många supportrar är det självklart att samlas och dricka öl i samband med matcher. I mer begränsad omfattning förekommer på sina håll också droger. Delar av supportertermiljön odlar förhållningssättet om att ”vi står över samhällets lagar, där vi är bestämmer vi själva om vad som ska gälla och inte”. Inom supportertermiljön finns också grupper där deltagarna tränas i både uppvigling och slagsmål. De kan också lära sig hur de inskaffar och hanterar brännbara och explosiva varor bortom samhällets kontroll.

Arbetet med kriminaliteten som finns i supportertermiljön och kopplat till idrott i stort, bör därför utgå från ett generellt vålds- och brottslighetsperspektiv och inte ett idrottsperspektiv. Frågan bör inkluderas i det generella arbete om förebyggande av brott som regeringen tagit initiativ till under 2015 och bland annat givit Brottsförebyggande rådet att utveckla. Idrottsperspektivet kommer in så till vida att det är i supportertermiljön som den gömmer sig, men det är viktigt att se att det är våld och kriminalitet som drar in i idrottsmiljön och inte idrotten som definierar våldet och kriminaliteten. På så vis kan brottsligheten beaktas utifrån det generella allvar den inrymmer kompletterat med insikten om varför den återfinns i just supportertermiljön och hur den miljön visar likheter med andra miljöer där våldsbejakande brottslighet har en grogrund.

Huvudområden:

- Att stärka Polisens arbete riktat mot de miljöer inom supporterkulturen som har direkt fokus på brottslighet och våld.
- Att se detta arbete som en del i det större arbetet med att förebygga och beivra våldsbejakande kriminalitet.
- Att intensivifiera arbetet med lagföring av dem som väljer att vara brottsaktiva i idrottssammanhang och inte visar intresse för att lämna det livet.
- Att öka satsningen på sociala insatser för att förebygga att unga människor i riskzonen via kontakt med vissa supportergrupper kommer in i missbruk, våld och annan kriminalitet.
- Att underlätta för unga människor som redan befinner sig i sådana miljöer att lämna dessa och leda sitt liv i en hederlig och missbruksfri riktning.

Delar av arbetet är helt och hållet polisiärt och ska skötas av dem enbart. Arbetet blir sannolikt mest framgångsrikt om det bedrivs som en del i polisens brottsförebyggande arbete mot organiserad och våldsbejakande kriminalitet.

Därutöver bör det utformas ett förebyggande arbete som är inriktat på att motverka att personer brottsliga beteenden och på att underlätta för dem som vill lämna sådant beteende att göra det. Det handlar inte minst om samverkan mellan idrottsrörelsen och kommunernas brottsförebyggande arbete i stort. De problemområden som finns är möjliga att arbeta med, men idrottsföreningarna har inte förmåga att göra det på helt egen hand.

I Anders Almgrens rapport om stärkande av positiva strukturer och sociala miljöer inom supporterkulturen, som läggs fram som en del i min slutredovisning som nationell samordnare, finns tankar om hur samverkan mellan myndigheter och idrottsföreningar – särskilt fotboll – kan utvecklas i syfte att förebygga och motverka destruktiva karriärer för personer i supportermiljön som uppvisar riskbeteenden eller agerar destruktivt inom ramen för sitt supporterskap.

Att se problemen med våld och destruktiva beteenden i supporterkulturen som de är

Samhället har en i grunden positiv inställning till att människor går på idrott och stödjer sina lag. Vi ser det som en del i sporten att få vara ”vi” mot ”dom”, få visa känslor och ibland tänja gränser för beteenden och språkbruk på ett sätt som vi inte accepterar i vardagen. Detta behöver inte nödvändigtvis vara problematiskt, men baksidan är tyvärr att det gör supportermiljön till en mycket tacksam arena att odla destruktiva kulturer och beteenden i. Toleransen för vad som accepteras och inte kan

anmärkningsvärt ofta uppfattas som betydligt högre än i andra sammanhang. Jämför till exempel med politiken: Om ett av de sedan länge etablerade politiska partierna i Sverige upptäcker att det bildas subgrupper inom deras egna led med brottsliga och destruktiva avsikter, kommer de sannolikt att agera mot dem som uppviglar och utesluta dem ur sin gemenskap. Det är naturligtvis inte någon naturlag, och skulle kunna vara annorlunda. Men empiriskt sett är det vad vi här i Sverige framför allt kan förvänta oss. Inom framför allt fotbollen, förefaller det finnas betydligt högre tolerans och i viss utsträckning till och med uttalat försvar mot avvikelser.

En del av det senare attitydproblemet, kan bero på att många inom idrotten och då särskilt fotbollen, vet att det förekommer hot och trakasserier – ibland mycket allvarliga sådana – mot dem som protesterar mot det illegala och destruktiva. De känner sig utsatta och rädda för att själva drabbas. Den undersökning som Stiftelsen Tryggare Sverige, genomförde inom ramen för Björn Erikssons utredning, visar sådana resultat.

Men varför låter sig i grunden schysta personer som vill att idrotten ska vara en bra miljö att vara i och handla om sådant som är uteslutande positivt för människor och samhälle, tystas eller kuvas? Låt mig ännu en gång få dra en parallell till den politiska miljön där motsvarande typ av hot och trakasserier förekommer, ibland i lika allvarlig omfattning.

Politik handlar om makten över samhället. Den överväldigande majoriteten som i Sverige engagerar sig partipolitiskt, gör det för att de tror på demokratin och, genom offentliga förtroendeuppdrag, vill bidra till att – utifrån deras övertygelse – skapa ett så bra samhälle att leva i som möjligt. Om dessa personer utsätts för hot och trakasserier, tolkar de handlingarna som ytterst ett angrepp på det demokratiska samhället. För de allra flesta innebär det ökad motivation att vara politiskt engagerad, även om de naturligtvis kan bli rädda och ha behov av stöd och skydd för att fortsätta i de uppdrag de har.

Idrott handlar i grunden om lek, spel och tävling mellan människor. Aktiviteter som under rätt omständigheter gör oss gladare och friskare. Men det är sannolikt få människor som, när det kommer till kritan, riskerar sin trygghet och säkerhet för att arbeta med idrott. Därför torde steget att kliva av inte ligga så väldigt långt bort när hot och trakasserier blir verklighet. Kanske behöver hoten eller trakasserier inte ens bli allvarliga innan den som utsätts väljer att vika sig. Upplevelsen av att de som hotar eller trakasserar har förmåga att trappa upp sina handlingar kan räcka långt. Varför vänta och se om det finns avsikt, när livet blir kraftigt inskränkt redan av möjligheten. Samhällets beredskap att backa upp den idrottsperson som blir utsatt för hot och trakasserier är dock i de flesta fall betydligt lägre än vad som gäller för hotade politiskt

förtroendevalda, där frågan om hotet mot demokratin blir en faktor även för skyddsbedömningen.

En framgångsfaktor när det gäller att få idrottens företrädare att på allvar samverka med samhället – och då inte minst med polisen – när det gäller att bekämpa brottslighet och våld, kan därför vara att öka idrottsföreträdarnas kunskap om risker vid hot och trakasserier och att i handling visa att de kan känna trygghet i att av samhället bli tagna på allvar när hot och trakasserier kommer.

Bandyn har mycket små problem med hot och trakasserier. De står i inledningen av sitt arbete med att skapa rutiner och handlingsplan för hur händelser med hot och trakasserier ska hanteras om det skulle uppstå. SHL/SIF har en fastställd handlingsplan för hur hot och våld mot funktionärer och spelare ska hanteras, som utformats i samarbete med Tryggare Sverige. De är kommunicerade och kända hos klubbarna, och min erfarenhet är att de även fungerat vid tillfällen då företrädare blivit utsatta.

När det gäller fotbollen vet jag att säkerhetsgruppen i Svenska Fotbollförbundet, diskuterar frågorna, men här finns ingen fastställd handlingsplan. Personer jag talat som har erfarenheter av situationer med hot och trakasserier inom fotbollen har beskrivit en organisation med bristfällig handlingsberedskap där stödet när något hänt varit svagt. Jag känner till att polis har erbjudit och även genomfört utbildning och information om hot och trakasserier till olika klubbar, men har inte kunnat bedöma hur omfattande verksamheten varit.

Arbetet med att förebygga och motverka hot och trakasserier inom idrottsorganisationerna behöver utan tvekan fortgå och förstärkas. Min bedömning är dock att det inte räcker med utbildning i sak, utan att det även finns en machoattityd inom (åtminstone vissa delar av) idrotten som skapar hinder när det gäller att ta till sig kunskap och välja handlingsätt. Det är mycket viktigt att en sådan attityd utmanas så att alla som är verksamma inom idrottsrörelsen kan vara aktiva under trygga och säkra förutsättningar.

Riksidrottsförbundet och satsningar på positiv supporterkultur

Riksidrottsförbundet visar stort intresse för att gå in och medverka i arbetet med att bidra till en positiv supporterkultur och motverka idrottsrelaterad brottslighet. Under 2015 har Riksidrottsförbundet (RF) arbetat intensivt med så kallad matchfixing i samverkan med Svenska Spel. Det arbetet har rönt framgångar bland annat genom en fällande tingsrättsdom. Från hösten 2015 och framåt har RF även i avsikt att arbeta med villkoren för föreningsverksamheten i klubbar i syfte att motverka förekomsten av kriminell infiltration och annan brottslig verksamhet som kan leta sig in i idrottsrörelsen. De har även ambitionen

att utveckla arbetet med att motverka förekomsten av hot, trakasserier och våld inom idrotten, vilket jag redan pekat på som mycket angeläget. RF bör i och med detta arbete bli en betydelsefull samlade arena för idrottsrörelsen när det gäller arbetet med att motverka idrottsrelaterad brottslighet och lägga grunden för trygga, säkra och stämningsfulla idrottsevenemang för alla.

Det är emellertid angeläget att RF och idrottsrörelsen i stort inte fastnar i ett arbete enbart riktat mot repression och negativt laddade frågor. Enligt min uppfattning är det viktigt att RF också är en stark röst för sunda värderingar inom idrotten och som en del i det vad som kan bidra i diskussionen om vad är ”positiv supporterkultur”. Det har tagits många goda initiativ inom området genom åren, men potentialen för utveckling av arbetet är fortfarande stort. Anders Almgren presenterar i sin rapport tankar och förslag om hur detta arbete kan utvecklas inom inte minst fotbollen. RF bör ta dessa tankar till vara och fundera över hur de kan komma till nytta i RFs fortsatta arbete.

Själv vill jag avslutningsvis utveckla motiv och tankar kring ett särskilt viktigt perspektiv som jag menar behöver inrymmas i detta värdegrundsarbete. Det gäller frågan om maskulint präglade miljöer och vad det kan föra med sig i form av destruktiva normer och kulturer.

Maskulina normer, idrott, supporterskap och våld

Väldigt många idrotter, inte minst lagsporter som bandy, fotboll och hockey, är miljöer präglade av män. Majoriteten av dem som styr och leder är män. De mest berömda spelarna och idrottarna är män. Och även idrottens supporterskaror består till en överväldigande del av män. Dessa miljöer omfattas av kollektiva förväntningarna på mäns beteende. Här premieras egenskaper som av tradition och kultur förknippas med maskulinitet. Att vara lojal, stark och en god kamrat är positiva normer för maskulinitet. Men det finns också destruktiva normer såsom aggressivitet, våldsamt beteende och ett förakt för vad som uppfattas som svaghet.

De som lever upp till de maskulina normerna får en privilegierad position i miljön. På så sätt skapas hierarkiskt ordnade grupper och en otrygghet som hämmar individers personliga utveckling. Det gäller att anpassa sig efter en viss manlighetstyp, alternativt riskera att hamna utanför. I värsta fall känner sig deltagare tvingade att dra sig ur för att den påbudna maskulinitetsnormen känns obekvämt eller rent av hotfull.

Under mitt arbete som nationell samordnare har jag vid flera tillfällen blivit kontaktad av trogna supportrar, i synnerhet inom fotbollen, som under decennier följt sina lag och oroas över den negativa utveckling som de upplever att delar av supporterkulturen har genomgått. De har frågat om hur de själva skulle kunna bidra till att ändra förhållandena och

medverka till att stämningen på arenorna blir bättre. Det är också många, som när de hört vad jag arbetat med, berättat att de slutat gå på vissa eller i värsta fall alla matcher, då det upplever stämningen som alltmer destruktiv och hotfull vid arenorna. Detta händer parallellt med att herrallsvenskan säsongen 2015 slagit publikrekord, varför många av fotbollens mest engagerade företrädare slår ifrån sig frågan med påståendet om att ”det är bara de som ändå inte skulle gå på fotboll som säger så”. Att blunda för att både och kan ske parallellt, kan dock ge negativa effekter på sikt. Vilka är det som dras till fotbollsläktarna och vilka är det som försvinner? Om arrangörerna vill förena stor publiktillströmning med en bred folkfest och god och trygg stämning vid matcherna, har de all anledning att på allvar tänka igenom vad som sker. I det här avsnittet beskrivs hur den maskulina kulturen påverkar idrotten och supporterkulturen och vilka negativa sidor som bör hanteras i det sammanhanget om målet verkligen är trygga, säkra och stämningsfulla evenemang för alla.

Aktivt arbete med normer främjar en positiv supporterkultur

Ett aktivt arbete med vilka normer som ska få prägla idrotten, är viktigt för främjandet av en positiv supporterkultur. Alltså en supporterkultur som präglas av glädje och gemenskap för alla som vill vara med. En supporterkultur som inte skrämmer, känns hotfull eller utestänger dem som inte kan eller vill tåla inför eller anpassa sig till destruktiva maskulina normer.

Alla pojkar och män känner sig inte hemma i miljöer som präglas av maskulina normer, men det är inte säkert att de kommer att visa det. De kan rent av uppleva det som omöjligt eller meningslöst att säga ifrån eftersom normen är så stark. Omedvetet eller medvetet värjer de sig för inte att drabbas av den bestraffningskultur som gömmer sig i maskuliniteten. Således exkluderas även många pojkar och män på grund av dominans av maskulina normer.

Ett vanligt argument för hur supporterkulturen kan bli mer positiv är att det borde vara fler kvinnor på läktarna. Det skulle ”lugna männen” som då underförstått inte kan ta ansvar för sitt eget beteende utan en kvinna vid sin sida. Men varför skulle män per definition vara oförmögna till att ta ansvar för sig själva? Det är en slutsats som jag har mycket svårt att förstå och tro på.

Dessutom kan även supportrar av kvinnligt kön anamma normer för maskulinitet och genom dem uppnå status och makt och få tillhörighet till gruppen. Att vara ”mycket man” översätts då till att vara ”mycket supporter”. Så länge idrotten och supporterkulturen i så hög grad präglas av maskulina normer, spelar det i värsta fall ingen roll om det kommer in fler kvinnor eller inte oberoende av hur de beter sig. Ett medvetet

normkritiskt arbete skulle däremot kunna ändra kulturen så att alla som vill vara supportrar – både kvinnor och män – kan vara det utan att behöva anpassa sig till maskulinitetens destruktiva sidor. Då talar vi inte om att det skulle bli otillåtet att ”ta en öl med grabbarna och gå på match”, att inte få ”känna den kick av adrenalin som spänningen i matchen kan ge” eller att ”bara få vara, sjunga och ge sig hän en stund”. Vi talar om att detta inte ska förenas med destruktiva beteenden, oansvarighet för sitt uppträdande bland andra människor, missbruk, brottslighet och våld.

Våldet är inte en isolerad del av supporterkulturen

Våldet får näring i en supporterkultur som hävdar rätten att ha ett helt eget regelsystem. I synnerhet kulturen på och omkring fotbollsläktarna brukar beskrivas som en fristad av dem som befinner sig där. Även detta kan kopplas till den destruktiva sidan av maskulinitet. I supporterkulturen gör människor saker, säger saker och ursäktar andras beteende på ett sätt som sällan accepteras någon annanstans i offentligheten. Allra tydligast blir det i den så kallade firmakulturen som är starkt präglad av våld och brottslighet.

Det är en relativt sett liten andel av supportrarna som tillhör destruktiva grupper. Det innebär inte att alla andra kan vända bort blicken och tro att den destruktiva kultur som finns bland medlemmar i vissa grupper av supportrar är isolerad från övrig supporterkultur. Det går inte att ha överseende med en kultur präglad av destruktiva maskulina normer. Då kommer målet med en positiv supporterkultur, trygga och stämmingsfulla evenemang för alla och konstruktiva normer som bejakar alla människors rättighet att vara den de är, aldrig att uppnås.

Det går att göra skillnad

Dagens forskning om våldspreventiva insatser visar att *åskådaransatsen* är en viktig aspekt när det gäller att förebygga våld. Fokus flyttas från dem som skapar ordningsproblem och utövar våld, till dem som finns runt omkring. När de upplever att de kan påverka situationen positivt, ökar motivationen att vara med och motverka våldet. En central idé i de program som använder åskådaransatsen som förändringsidé är övningar i hur det känns att lägga sig i när någon annan gör något som inte bör accepteras. Sådana övningar skapar beredskap för att vilja agera och säga ifrån när en verklig situation dyker upp. Detta behöver de som har ansvar inom idrotten och som säger att de vill verka för en positiv supporterkultur, ta till sig.

Den som vill ändra ett beteende hos någon eller några måste ta hänsyn till varför någon agerar som den gör. Vad har han eller hon att vinna eller förlora? För enskilda individer kan ett etablerat beteende som ger makt

och status vara svårt att förändra. Rättviseargumentet, att alla ska känna sig välkomna på läktaren eller att ingen ska känna sig rädd eller hotad i samband med idrott, räcker tyvärr inte alltid till för att en förändring på allvar ska komma till stånd.

Män begår omkring 85-95 procent av allt våld som utövas i världen (siffrorna varierar lite i olika källor beroende på vad som mäts, men all statistik visar samma mönster att män dominerar helt när det gäller våldsbrott). Om vi utgår från att denna våldsbenägenhet har enbart biologiska förklaringar, så kommer fokus helt hamna på repressiva åtgärder. Det innebär emellertid att mäns våld – i det här sammanhanget våld och ordningsstörningar vid idrottsevenemang – blir ett mer eller mindre olösligt problem.

Men faktum är också att en överväldigande majoritet av män aldrig begår våldsbrott. Om vi därför istället utgår ifrån att mäns biologiska förutsättningar spelar en relativt liten roll för deras benägenhet att medverka i kollektivt våld. Om vi istället utgår från att våldsbenägenheten i stor utsträckning handlar om destruktiva sociala normer och att våld går att förebygga. Då kan problemen hanteras konstruktivt. Vi kan alla ta till oss kunskapen och bidra med lite av vår tid och vårt engagemang. Många kan vara med och förändra, inte minst män som finns i miljöer där destruktiva maskulina normer får stort utrymme och de idag tyst finner sig i att det är så, som det är i till exempel delar av supportermiljön.

Polisen och maskulina normer

En kultur präglad av maskulina normer finns även inom Polisen. Polisen behöver bli mer medveten om detta, och våga lära och diskutera hur de kan uppträda för att inte trigga igång destruktivt maskulint handlande hos sig själva och hos supportrar. Att skrämmas och att visa kraft och styrka är en metod för att uppnå lydnad, och polisens agerande riskerar då att stärka de aggressiva supportrarna. På så vis underlättas i värsta fall nyrekryteringen av destruktiva supportrar, eftersom Polisen blir en tydlig ”fiende”. Polisens strategi att arbeta dialoginriktat vid själva idrottsevenemangen och att däremellan arbeta med att skapa förutsättningar för trygga, säkra och stämningsfulla evenemang genom villkorsgivningen för den offentliga tillställningen, är sannolikt överlägset mer effektivt än att i stora kommenderingar möta supportrar i upphetsande former vid arenorna. Redan nu finns en utbredd medvetenhet om det hos Polisen, vilket visar sig i arbetet med den särskilda polistaktiken och dialoginriktat arbete vid särskilda händelser. Ökad kunskap om närvaron av destruktiva maskulina normer och vad de innebär, kan göra arbetet ännu mer effektivt.

Förändrade normer - förslag

Med detta vill jag avslutningsvis i några punkter ge förslag till vad som kan göras inom idrottsrörelsen för att förändra normer präglade av destruktiv maskulinitet inom supporterkulturen:

- Idrottsrörelsen kan genomföra nationella kampanjer med positiva budskap som riktas till publiken innan matcher. Uppmuntra publiken till att agera som konstruktiva förebilder. Uppmuntra till att säga ifrån när andra uppträder på ett destruktivt sätt. Uppmuntra positiva hejarsångar som kan överrösta dem som skriker ”hata hata” eller ”låt han dö”.
- Idrottsrörelsen kan använda konkreta, trovärdiga scenarier i kampanjer och positiva förebilder som berättar om vad som skapar mer glädje före, under och efter match.
- Samhället kan arbeta förebyggande, jämställdhetsfrämjande och våldsförebyggande med unga killar och tjejer. Idrotten kan bidra genom att satsa resurser på att erbjuda utbildningar till officiella supporterföreningar, stärka de supportrar som är emot en kultur präglad av destruktiva maskulinitetsnormer så de kan och vågar säga ifrån.
- Samhällets och idrottens företrädare kan utbilda sig själva för att öka medveten om den koppling som finns mellan den negativa delen av supporterkulturen som till exempel sexistiskt, rasistiskt och homofobiskt språkbruk och de våldsbrott och ordningsstörningar som begås av ett fåtal individer. Låt företrädare få frågor om kopplingen och skapa insikter om att det inte är artskillnad mellan destruktivt språkbruk och våldsbegäret, utan att det är fenomen som hänger ihop på de maskulina normernas skala.
- Samhället och idrottsrörelsen kan hjälpas åt med att identifiera riskindivider tidigt, punktmarkera dem, visa att destruktivt uppträdande inte accepteras och samtidigt visa att det finns andra konstruktiva alternativ att erbjuda istället.
- Kortsiktiga lösningar riktade mot de mest våldsamma individerna måste kombineras med långsiktiga, förebyggande insatser som syftar till att förändra supporterkulturen och därmed på sikt minska det idrottsrelaterade våldet.